

Hannes Beckmann (1909–1977). Desava – Praha – New York

Tématem této disertační práce se stala výjimečná, přesto doposud opomíjená osobnost, umělec německého původu Hannes Beckmann [1909–1977], absolvent Bauhausu, jeden z uprchlíků před nacismem do Československa, a v neposlední řadě ředitel fotografického oddělení Guggenheimova muzea v New Yorku. Svou prací Beckmann naplňoval avantgardní myšlenky o syntéze uměleckých oborů: byl malířem, fotografem, scénografem, uměleckým teoretikem a pedagogem, ale i tvůrcem abstraktních objektů, pohybujících se na pomezí minimalistických a kinetických konstrukcí.

Jeho životní osud a vytvořené dílo začalo získávat zřetelnější podobu v rámci výzkumu o výtvarných umělcích, kteří našli v meziválečném Československu útočiště před demagogickými politickými systémy. Do té doby byl Hannes Beckmann zcela neznámým nejen české historii umění. Svědčí o tom absence jeho jména v české odborné literatuře, ale i to, že nebyl nikterak zmiňován ani v publikacích vydávaných německým Bauhausem, kde nějaký čas působil. Dostupné byly pouze kusé informace o jeho pedagogickém a uměleckém působení v oblasti op-artu (optického umění) ze šedesátých až sedmdesátých let 20. století ve Spojených státech amerických, které zmiňovaly katalogy vydané k zde uspořádaným Beckmannovým výstavám. Práce se z tohoto důvodu zaměřila především na předcházející období, rozdělená podle lokalit umělcova hlavního působení – Desavu, Prahu a New York.

Historický úvod disertace obecně připomene několik zásadních témat citelně zasahujících do umělcova života. Nastíní události týkající se zejména střední Evropy, které vedly k druhé světové válce a dále problematiku česko-německého soužití, jež ovlivňovalo vývoj od třicátých do poválečných let v Československu. Posléze pojedná o souvislostech vedoucích k uzavření umělecké avantgardní školy Bauhaus, o podpoře uprchlíků před nacismem, zvláště umělecké emigraci a jejích možnostech zapojit se do místního kulturního i politického života. Závěrem jsou zmíněny události, které po válce vyvrcholily šovinismem české společnosti, národnostními čistkami a příklonem ke komunistické ideologii.

Další části práce jsou, jak bylo naznačeno, členěny podle lokalit Beckmannova působení. Desava pojednává o umělcově studijně experimentálním období na Bauhausu, kde se seznámil s osobnostmi, které již celoživotně ovlivňovaly jeho

uvažování a uměleckou tvorbu. Beckmannově studijní a rané práci se autorka Bronislava Kuzica Rokytová věnuje v úvodní části kapitoly Desava. Přibližuje prostředí Bauhausu v Desavě, včetně politických konotací v době Beckmannova zdejšího studia. V následující podkapitole autorka osvětluje bauhauské vlivy a východiska v Beckmannově pozdější samostatné tvorbě. Praha, další a stěžejní téma disertační práce rekonstruuje období Beckmannova života stráveného v Československu. Autorka sleduje jeho tvorbu nejen na základě výtvarných oborů a teoretických poznatků, ale zabývá se tematickými souvislostmi z oblasti politického, společenského a kulturního dění. Praha pro Beckmanna symbolizovala přežívání, jehož cenou byly pocity umělecké izolace a omezení v invenčním kreativním rozvoji. Osobní tragédie a křivdy způsobené válečným konfliktem, byly příčinou proč toto období Beckmann opomíjel a nikdy o něm příliš nehovořil. Jak se pokusí autorka přiblížit v kapitole New York, opakem se pro Beckmanna stal život ve Spojených státech amerických. Došel uznání nejen jako umělec, ale doceněny byly i jeho pedagogické a teoretické schopnosti. Téma bylo zkoumáno zejména v souvislostech s pražským obdobím. O umělcově známější pozdní tvorbě z padesátých až sedmdesátých let stručněji pojednává závěr disertační práce.

Souhrnem se práce snaží osvětlit, zda a jakým způsobem se v Beckmannově díle projevil jeho osud uprchlíka do těchto kulturně, sociálně i ekonomicky odlišných oblastí. Důsledky takových vlivů je do jisté míry možné sledovat v umělcově vybrané korespondenci, nebo také v katalogu výtvarných děl, který je členěn podle lokalit, oborů a datací. Beckmannova tvorba směřující od padesátých let k op-artu, a zvláště pak z let 1970 až 1977, nebyla již hlavním předmětem výzkumu této práce. Z toho důvodu není stejně důsledně sledována jako předchozí tvůrčí období. V katalogu děl je proto reprodukován pouze výběr této tvorby a nejedná se o její komplexní přehled (viz Výběr z korespondence a Katalog děl).

Téma disertační práce vykazuje známky nadčasového mezinárodního přesahu nejen umělcovou mezioborovou flexibilitou a přímou zkušeností s emigrací. Především Beckmannova osobní korespondence s takovými osobnostmi, jako Vasilij Kandinskij, Josef Albers, Lily Klee, Hilla Rebay nebo Johannes Urzidil, naznačuje, že byl v těchto kruzích považován za významného autora, jehož tvorba a myšlenky se však v Evropě staly kvůli historickým konsekvencím takřka neznámé. K vlastní práci bylo možné, díky finanční podpoře projektu Grantovou agenturou České republiky, vytvořit obsáhlou přílohu, složenou nejen z této vybrané korespondence, ale i

z Beckmannových teoretických textů dosud nikde, nebo nikdy česky či anglicky publikovaných. Vše doplňují vysvětlující komentáře, konkrétní údaje a odkazy nebo biografické informace. Dokumenty objasňují soudobé problémy a okolnosti ovlivňující tvůrčí prostředí v Evropě i Spojených státech amerických ve třicátých až sedmdesátých letech 20. století.

Práce se snaží upozornit na rozpory v Beckmannově životě, dané politickým diktátem a nacionálními předsudky, jež významně ovlivňovaly jeho tvorbu. Téměř po desetiletém výzkumu je možné konstatovat, že se z „pouhého“ jména v řadě uměleckých emigrantů podařilo pozvolna znázornit celistvé obrysy Beckmannovy identity a výtvarné práce.

Beckmannův život a dílo, jeho osud, až metaforicky odrážejí dramatické dějiny 20. století – ekonomické důsledky první světové války a národnostní, stejně jako rasové ideologie rozdělovaly rodiny i společnost, vedly k tragickým koncům antagonické vzájemnosti německví a židovství, k nacistické a komunistické diktatuře, poválečnému šovinismu, k miliónům jejich obětí, často k marným masovým útěkům... Tradiční smysl umění se vyprazdňoval a avantgarda ho intenzivně hledala v nových formách. Postupně byl ale její radikalismus stále více ostrakizován a nakonec autoritativně likvidován jako „zvrhlý“, nebo „buržoazní“. To vše prožíval i Hannes Beckmann, přesto se mu však podařilo udržet integritu své osobnosti, k níž umělecká tvorba nedílně patřila.

Zatímco kapitola o Desavě vyznívá v Beckmannově životě jako jasné světlo jeho budoucího uměleckého vývoje, pražské období je potměným časem, který narušil toto směřování stejně jako Beckmannův optimismus. Přesto se mu podařilo všechny své zkušenosti zhodnotit již v New Yorku tak, že v závěru života došel zaslouženého uznání.